

☼ **שם המחקר:** "מחוננות" באוכלוסייה עם מוגבלות שכלית בתחום האמנות החזותית - פוטנציאל להכשרה

אקדמית ותעסוקתית

☼ **שנה:** 2023

☼ **סוג מחקר:** מחקר

☼ **מס' קטלוגי:** 890-127-2019

☼ **שמות החוקרים:** פרופ' חפציבה בתיה ליפשיץ, קרן ברקו

☼ **רשות המחקר:** אוניברסיטת בר-אילן

תקציר מנהלים:

אנשים עם מוגבלות שכלית (להלן מש"ה) בעלי כישרון בתחום האמנות החזותית (להלן, אמנים או בעלי כישרונות) משתמשים בכישרונותיהם וביכולותיהם כדי ליצור יצירות אמנות ייחודיות ומשמעותיות. יצירת אמנות היא דרך רבת עוצמה להביע עולם פנימי, להעביר מסר ולתקשר עם אחרים. ככל אומן, הם משתמשים במדיומים שונים כדי ליצור את האמנות שלהם, כמו ציור, רישום, פיסול, צילום והדפס. לעיתים, יצירות האמנות שלהם עשויות להיות שונות מיצירות אמנות מסורתיות, אך הן בעלות עוצמה באותה מידה בהבעת רגשות, רעיונות ומחשבות. אמנות היא כלי רב עוצמה לביטוי עצמי ולתקשורת ואמנים עם מוגבלות שכלית אינם יוצאי דופן. הם מביאים פרספקטיבה וחזון ייחודיים לעולם האמנות ויצירותיהם הן עדות לכוחה של הרוח האנושית.

מטרתו העיקרית של המחקר הנוכחי היתה לבדוק את תופעת הכישרונות הייחודיים בקרב מתבגרים (CA = 16-21) עם מש"ה בתחום האומנות החזותית. השאלה שעמדה במרכז המחקר היא האם הכישרון מתבטא רק בתחום האומנות החזותית (Specific domain; Miller, 2005) או שהם בעלי יכולת קוגניטיבית גלובלית גבוהה (Global domain) גם בתחום האינטליגנציה והגמישות הקוגניטיבית (בתוך יחסית לאוכלוסיית המוגבלות השכלית) (Gagné (2021) ו-Renzulli (2020).

נבדקים: קבוצת האומנים כללה 29 נבדקים מתבגרים עם מש"ה בעלי כישרון ייחודי באומנות (52.72%), 17 מהם השתתפו בשיעורי אומנות מתוגברים (58.6%). קבוצת הביקורת כללה 26 מתבגרים עם מש"ה ללא כישרון באומנות וללא השתתפות בשיעורי אומנות מתוגברים (47.27%).

מטרות המחקר האופרטיביות היו לבדוק **א.** האם יהיו הבדלים במדדים האמנותיים בציור בין שתי קבוצות המחקר, **ב.** האם ימצאו הבדלים בכישורי האינטליגנציה הקריסטלית והפלואידית, בגמישות קוגניטיבית ויצירתיות בין מתבגרים עם מש"ה בעלי כישרון באומנות החזותית לבין מתבגרים עם מש"ה ללא כישרון בתחום זה, **ג.** האם ימצאו קשרים בין משתני המחקר ו-ד. עם מש"ה ללא כישרון בתחום זה, **ה.** האם ימצאו קשרים בין משתני המחקר ו-ד. מה מידת תרומתם של המשתנים הבלתי תלויים (גיל כרונולוגי ושכלי) והתלויים (מדדי האינטליגנציה, הגמישות הקוגניטיבית והיצירתיות) למדדי האמנות החזותית.

כלים: להערכת הכישרון באומנות וסיווג יכולתם האומנותית של הנבדקים נערך מבחן המבוסס על מבחן MSC (Morphological, Structural, analysis Conceptual) (אלקושי, 2000). לבדיקת הרמה הקוגניטיבית נעשה שימוש במבחן פיבודי (Dunn & Dunne, 2007) לבדיקת אינטליגנציה קריסטלית ופלואידית נעשה שימוש בשלושה תתי-מבחן המרכיבים את מבחן וכסלר למבוגרים (וכסלר, 2001; Wechsler, WAIS-III^{HEB}; Wechsler, 2001) (וכסלר, 2001). אוצר מילים, צד שווה וסידור קוביות. אינטליגנציה פלואידית נבדקה גם

באמצעות מבחן המטריצות הסטנדרטיות של רייבן (Raven et al., 1977). לבדיקת יצירתיות המתבטאת בשטף רעיונות יצירתיים נערך מבחן טורנס (Torrance, 1966), לבדיקת סריקה חזותית וגמישות קוגניטיבית נערך מבחן Trail Making Test – TMT (Army Individual Test Battery, 1994) כאשר חלק א' בודק סריקה חזותית וחלק ב' גמישות קוגניטיבית.

תוצאות המחקר בזיקה למטרות: תוצאות המחקר בזיקה למטרות: א. בתחום האמנות: מצא כי מתבגרים עם מש"ה בעלי כישרון באומנות חזותית ניחנו בסריקה חזותית, גמישות קוגניטיבית ויצירתיות גבוהים יותר מאשר מתבגרים עם מש"ה ללא כישרון באומנות. הם נוטים להשתמש ביותר תמונות, מרקמים ובחשיבה דמיונית גבוהה בציורם, לעומת מתבגרים עם מש"ה ללא כישרון. ב. כישורים קוגניטיביים: נמצאו הבדלים בסוגי האינטליגנציות בין מתבגרים עם מש"ה עם וללא כישרון אומנותי, כאשר בעלי הכישרון האומנותי קיבלו ציונים גבוהים יותר באינטליגנציה פלואידית המזוהה עם g גורם האינטליגנציה וכוללת כישורים חשיבה מופשטים ואילו באינטליגנציה קריסטלית מילולית לא נמצאו הבדלים בין שתי הקבוצות. כמו כן, בעלי הכישרון האומנותי היו בעלי ציונים גבוהים יותר בגמישות קוגניטיבית ויצירתיות כלומר כשרונם הוא Global Domain בתחום הקוגניטיבי הוא מעבר ליכולת האומנותית. ג. מתאמים: מתאמי פירסון הצביעו על קשרים בין הכישורים האומנותיים (שימוש בתמונות, מרקמים ודמיון בציור) לבין מדדי האינטליגנציה הפלואידית והיצירתיות. ד. ניבוי היכולת האמנותית: בנייתו רגרסיה נמצא כי מדדי האינטליגנציה הפלואידית (רייבן ומבחן קוביות של וסלר) וכן השתתפות בשעורי אמנות מתוגברים מנבאים יכולות גבוהות בציור (שימוש בתמונות ומרקמים ודימויים) ואילו יצירתיות והשתתפות בשעורי אמנות מתוגברים מנבאים רמה גבוהה של חשיבה דמיונית בציור. מחקר הנוכחי מאושש את טענתם של Gagné (2021) ו-Renzulli (2020) הטוענים כי מחוננות או כישרון יוצאי דופן הם בבחינת Global domain הכוללות גם יכולות קוגניטיביות גבוהות יותר גם בקרב יחידים עם מש"ה.

ממצאי מחקרנו תואמים תוצאות מחקרים שנערכו בקרב אמנים באוכלוסייה עם התפתחות תקינה. אמנים משתמשים בתמונות, צורות, צבעים וטקסטורות על מנת להעביר סיפור ו/או מסר. הם מתכננים את הקומפוזיציה של הדימויים בציור ומשתמשים בכללי פרספקטיבה בכדי להמחיש עומק. כלומר, עיסוק באומנות מצריך חשיבה מופשטת ויצירת קשרים בין רעיונות שלכאורה לא קשורים זה לזה על מנת להביא לחיים חזון אמנותי. יכולות אלו משקפות אינטליגנציה פלואידית המוגדרת כיכולת פתרון בעיות מופשטות שאינן תלויות בניסיון ובתרבות (Horn & Cattell, 1967; Rabbit, 2016) במחקרים שונים נמצא קשר בין יכולת פלואידית לאמנות חזותית (Silvia & Sanders, 2010) וכן בין גמישות קוגניטיבית שהינה יכולת פלואידית לבין יכולת אומנותית (Angelone et al., 2016; Chamberlain et al., 2018; Zabelina et al., 2019) וליצירתיות (Vartanian, 2019).

במחקרנו נמצא כי להשתתפות בשיעורי אמנות חשיבות גבוהה בהקניית כישורי אמנות חזותית. במחקר של (Chamberlain & Wagemans, 2015) נמצא קשר בין עיבוד חזותי להשתתפות בלימודי אמנות ומיומנות ציור. על פי Hetland et al. (2007) ויזואליזציה הוא אחד משמונה הרגלים הנלמדים בשיעורי אמנות חזותית. בשיעורי מגמת אמנות בהם חלק מנבדקי המחקר השתתפו, הם נחשפים ליצירות אמנות, לומדים לנתח את יצירות האומנות על פי קריטריונים של צבע, מרקם, קומפוזיציה, פרספקטיבה ומסר. הם יוצרים בעקבות התבוננות ביצירות אמנות מפורסמות, לומדים לצייר מהתבוננות, לומדים מיומנויות ציור ולומדים לתכנן יצירות אמנות – ליצור טיוטות, לתכנן מיקום של דימויים בציור ולהשתמש בצבעים ובטכניקות צביעה באופן מושכל. התנסות זו

מפתחת את הכישורים האומנותיים ואת החשיבה. היכולות המתבטאות בתהליך היצירה תואמות לאינטליגנציה פלואידית, סריקה חזותית, גמישות קוגניטיבית ויצירתיות.

תרומה תיאורטית: תוצאות המחקר מצטרפות לממצאיו של ריגר (2021) ולפיהם הכושר האומנותי של

יחידים עם מש"ה מתבטא לא רק בתחום הספציפי של הכישרון הייחודי אלא גם באינטליגנציה (Miller, 2005). במחקרו של ריגר נמצא שיחידים עם מש"ה בעלי כישרון ייחודי בתחום הספורט ניחנו באינטליגנציה קריסטלית גבוהה יותר ואילו יחידים עם מש"ה בעלי כישרון ייחודי בתחום המוסיקה ניחנו באינטליגנציה פלואידית. במחקר הנוכחי נמצא שיחידים עם מש"ה בתחום האומנות החזותית ניחנו באינטליגנציה פלואידית גבוהה יותר בגמישות קוגניטיבית ויצירתיות. המחקרים הנ"ל מאוששים את טענתם של (2021) Gagné ו-(2020) Renzulli שעסקו בתופעת המחננות באוכלוסייה עם התפתחות תקינה ולפיה מחוננות או כישרון יוצאי דופן הם בבחינת Global domain הכוללות גם יכולות קוגניטיביות גבוהות יותר. המחקר הצביע על שונות באינטליגנציה בקרב מתבגרים עם מש"ה עם **וללא כישורי אמנות** וכאמור מתבגרים עם מש"ה ניחנו באינטליגנציה פלואידית גבוהה יותר. אינטליגנציה זו דורשת יכולת חשיבה לוגית מופשטת, פתרון בעיות חדשות, התייחסות למספר ממדים בעת ובעונה אחת, כושר ארגון והתמדה הקשורים לגורם ה-g של האינטליגנציה (Spearman, 1927), דהיינו- Global domain. כלומר, בדומה לאמנים באוכלוסייה עם התפתחות תקינה גם באוכלוסייה עם מש"ה יכולות גבוהות בציר קשורים לאינטליגנציה פלואידית והיא זו שמנבאת את היכולת האומנותית של הנבדקים.

השאלה שהמחקר מעלה היא, האם יחידים עם מוגבלות שכלית שהינם בעלי כישרונות אומנותיים בתחום האומנות החזותית הינם בעלי אינטליגנציה פלואידית גבוהה יותר מלידה (Nature) והיא זו שתרמה ליכולתם האומנותית או שטיפוח היכולת האומנותית בשעורי אמנות (Nurture) והיא זו שתרמה להיותה של אינטליגנציה זו גבוהה יותר משל האינטליגנציה הקריסטלית המילולית (Miller, 2005). המחקר הנוכחי מצביע על כך כי **לשעורי אמנות יש חשיבות גדולה בטיפוח הכישרון האמנותי**. כלומר, האמנים עם המוגבלות השכלית זהו מלכתחילה ע"י מוריהם כבעלי כישרון ייחודי בתחום זה. הם קבלו שעורי אמנות מתוגברים ואף ניגשים לבגרות מותאמת באמנות ברמה של נקודה אחת.

• [לפריט המלא](#)

• [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)

• [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)